

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLIII

Св. 3–4 (2012)

САДРЖАЈ

Јубилеј

Часопис <i>Наш језик</i> и српски стандардни (књижевни) језик (СРЕТО ТАНАСИЋ)	3
Развој концепције и структуре часописа <i>Наш језик</i> за 80 година излагања (МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ).....	11

Чланци

Лингвистички аспекти назива <i>јавно</i> односно <i>народно здравље</i> (СТАНА РИСТИЋ, ИВАНА ЛАЗИЋ-КОЊИК)	21
<i>Музички</i> глаголи или просвирај да би се усвирао (СОФИЈА МИЛОРАДОВИЋ)	27
Дискурс описа са функцијом дефиниције (СЛАВКО СТАНОЈЧИЋ).....	35
Нове речи са суфиксом <i>-ина</i> и његовим варијантама у српском језику (СЛОБОДАН НОВОКМЕТ)	55
Фигуративне семантичке реализације лексема које означавају географске и атмосферске појмове у српском језику (ЈОВАНА ЈОВАНОВИЋ)...	69
Метафорична значења зоонима која се односе на људске особине (АНА РАНЂЕЛОВИЋ).....	89

Прилози

Костићеви исписи из Матавуља као допуна Вуковог Рјечника (ВАСА ПАВКОВИЋ)	107
---	-----

Прикази

Зборник радова <i>Лексички слојеви</i> (РАЈНА ДРАГИЋЕВИЋ).....	119
--	-----

Милош Ковачевић, <i>Лингвистичка књижевна тематика</i> (МАРИНА НИКОЛИЋ)	123
Стана Ристић, <i>О речима у српском језику (творбени и лексикографско-лексиколошки аспекти)</i> (ДАНИЈЕЛА СТАНИЋ)	127
Зборник радова <i>Књижевни (стандардни) језик и језик књижевности</i> (МАРИЈА МИЛОСАВЉЕВИЋ ТОДОРОВИЋ)	131
Зборник радова <i>Савремена проучавања језика и књижевности</i> III/1 (АНА РАНЂЕЛОВИЋ)	135

Библиографија

Наш језик I–XLIII – библиографија са регистрима (1932–2012) (ВЛАДИМИР ЖИВАНОВИЋ, МАРИНА СПАСОЈЕВИЋ, ДРАГАНА ЦВИЈОВИЋ, АНЕТА СПАСОЈЕВИЋ)	139
---	-----

СЛАВКО СТАНОЈЧИЋ

(Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац)

ДИСКУРС ОПИСА СА ФУНКЦИЈОМ ДЕФИНИЦИЈЕ*

Рад износи резултате анализе узорака уџбеничког дискурса двају предмета у почетним разредима основне школе – познавања природе и друштва и српског језика. Тежиште му је на тумачењу природе и облика описа са функцијом дефиниције, који се, због прилагођености дискурса узрасту ученика, у битним елементима – разликује од дефиниције, па се може сматрати појмом коме одговара термин *парадефиниција*.

Кључне речи: српски језик, уџбеник, дискурс, дефиниција, парадефиниција, опис, лексика, именице, придеви, терминологија, физиономија дискурса, усмена комуникација, дијалогска форма.

1. У општим поделама функционалних језика (стилова), уџбенички дискурс је несумњиво у оном остварењу језика чија је битна карактеристика употреба *дефиниције*, исказа чија је функција – како се каже у лингвистичкој литератури из области корпусне лингвистике – да „објасне значење одређених речи помоћу одређених других речи“, при чему су „процеси којима оне то чине, као и облици које узимају, без сумње непосредни.“¹

Кад је реч о уџбеницима намењеним школској популацији најмлађег узраста, као што су то уџбеници за прва четири разреда основне школе, у највише случајева – текст који би у потпуности могао бити у категорији *дефиниције* неког појма тешко се може одвојити од *описи*. Због тога лингвистика такве дискурсне јединице узима као текст који је сличан дефиницији, а не као дефиницију у правом смислу тога термина, и дефинише га као *опис* појединих појмова из света који се ученицима објашњава. У (условној) терминологији мога истраживачког рада (докторске дисертације), за такав текст употребио сам назив *парадефиниција*.²

* Рад је настао у оквиру пројекта 178014 *Динамичка стуркутура савременог српског језика*, који финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

¹ “Definitions set out to explain the meanings of certain words in terms of certain other words. The processes by which they do this, and the forms that definitions take, are by no means straightforward” (Barnbrook 2002: 1).

² Неки аутори за формирање термина по овом моделу употребљавају префиксид *квази-*: *квазианонимија*, *квазисинонимија*, *квазипероним* (нпр. Драгићевић 2007: 128, 249, 256, 266, 292). Ја сам се одлучио, по аналогiji са терминима *para-linguistic (features)*, *paralinguistic (modulation)*, *paralinguistic (phenomena)*, какви су

1. Лексика у дефиницијама / парадефиницијама

2. По правилу, семантички центар дефиницијског и парадефиницијског дискурса су именске речи – именице и придеви, и то самом својом граматичком дефиницијом, као класа речи. Видели смо да се те речи у лингвистици одређују и као „семантички или онтолошки делови речничких дефиниција... који означавају особе, места, ствари, стања или особине“, при чему су именице у домену терминологије носиоци (управни чланови) синтагми, а придеви, функционално – одредбе, у ствари „лексеме чија је најкарактеристичнија особина да су слободнији од било које друге конструкције када су у служби модификатора именице (Lyons 1990: 441, 448)“. Исти статус имају и у уџбеничким текстовима намењеним најмлађем узрасту, када и лексеме из општег језика имају функцију термина. На то, служећи се скоро лингвистичким инструментима дефинисања одредби уз називе појмова (а међу првим одредбама, по лингвистичким критеријумима, налазе се придеви као класа речи), упућује и педагошко-психолошка литература када говори о „увођењу појмова у уџбеник“ истичући да је упознавање „ученика са *својствима*, односно *ајрибуџима* *појма* важан корак... у овладавању појмом“ јер *ајрибуџи* „појма (који обухватају све одлике нужне за одређивање да је неки случај пример или није пример појма)“, стварно – и дефинишу појам (Лазаревић 2001: 60–61, 62, 91).

2. Дефиниције са описном структуром (I): дефиницијски дискурс узорка из природно-друштвених предмета

3. Узимам као типичан (у целини књиге – и као најбогатији потпуно формираним текстом) узорак дискурса из уџбеника Биљана Требјешанин, Биљана Гачановић, Љиљана Новковић, *Природа и друштво, уџбеник за четврти разред основне школе*, Друго издање, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 1–111, посвећен семантичкој групи појмова везаних за човекове животне и радне потребе. Он се састоји од структуре са четири поглавља – прво, уводно поглавље под насловом „Шта је човеку потребно за живот и рад“ (22–23) и, затим, три поглавља која су елаборација материјала и процеса којима се долази до тих материјала ради задовољења човекових потреба, под насловима: „Које изворе енергије човек користи“ (24–25), „Од сировине до производа“ (26–27) и „Од сировине до трговине“ (28–29).

Табела 1 показује употребљену лексику која би се могла схватити као доминантна у дискурсу дефинисања појмова груписаних око семантичког језгра „човекове потребе за живот и рад“.

Табела 1. Термини употребљени у дискурсу дефиниција / парадефиниција (исказа са функцијом дефиниције) у узорку из уџбеника Биљана Требјешанин, Биљана Гачановић, Љиљана Новковић, *Природа и друштво*, уџбеник за четврти разред основне школе, Друго издање, Завод за уџбенике, Београд, 2007 (Природа IV), стр. 22–29

ТЕМАТИКА „ЧОВЕКОВЕ ПОТРЕБЕ ЗА ЖИВОТ И РАД“

Термин / термилошки израз домаће провенеције	Фреквенција у датом узорку
конкретна (именица)	(код већих бројева +/- 1%)
апстрактна*	
1. живо биће	3
2. руда	5
3. плин	3
4. природно богатство	18
5. дрво	1
5. угаљ	9
6. сировина	16
7. природна сировина	1
8. производња	8
9. производ	3
10. струја	2
11. обновљиво богатство	2
12. необновљиво богатство	2
13. Сунце	4
14. вода	8
15. ваздух	2
16. ветар	6
17. прерада	2
18. стена	1
19. лан	1
20. (шећерна) репа	1
21. млеко	4
22. мермер	1
23. гвозђе	2
24. влакно	2
25. вуна	1
26. шећер	4
27. камен	2
28. биљке	2
29. животиње	2
30. животна средина	2

Термин / термилошки израз домаће про- вијенције (именица)		Фреквенција у датом узорку (код већих бројева +/- 1%)
<u>конкретна</u>	<u>апстрактна*</u>	
32. нафта		9
33. (земни) гас		5
34. хидроелектрана		1
35. термоелектрана		1
	36. енергија	16
	37. извор енергије	12
38. шпорет		1
	39. уран	2
	40. организам	1
	41. нуклеарна енергија	1
	42. вискоза	2
	43. рециклажа	1
	44. метал	2

* са гледишта перцепције зависне од узраста

Међутим, анализа целокупног овог типичног дискурса указује и на то да је у њега уведен и други низ дефиницијских исказа карактеристичних по концентрисаном набрајању и масе других (специфичних) термина. Ти термини / условни термини се могу поделити на оне који су

(а) *називи сировина, материјала и производа*: стене, руде, лан, руно, шећерна репа, млеко – мермер, гвожђе, ланена влакна, рашчешљана вуна, жути шећер, млеко – скулптуре, споменици, грађевински материјали, шине, посуђе, жица, платно, конач, конопац, вунени конач, ћилим, џемпер, шећер у праху, шећер у коцкама, кисело млеко, сир, путер (Природа IV, 26–27),

и на оне који су

(б) *називи начина долажења до сировина, начина прераде и начина обраде материјала*: ломљење, копање, гајење и чување, гајење и шишање (оваца), гајење, вађење из земље и прање, гајење и мужа стоке – глачање, дробљење, топљење на високој температури, потапање стабљика у воду и одвајање влакана, прање и рашчешљавање, сечење на режњеве, кување и центрифугирање, кување – резање, клесање, ковање, ливење, истезање, упредање, ткање, плетење, предење, ткање, плетење, уситњавање, калуњење, кисељење, сирење, муњење – сви у облику глаголских именица (Природа IV, 26–27).

4. Ови термини уведени су у форми дискурса за који би се рекло да је „невербалан“ у смислу дефиниције изражене текстом који би имао све елементе који му обезбеђују (текстуелну) кохезију. Наиме, овај дискурс састоји се од шематског приказа у којем имамо само *номинавање* појмова, које долази после уводне (граматички пуне) реченице, нпр.:

- (1) „За сваку сировину људи су открили начин прераде, односно добијања материјала из сировине.

Сировина –	Начин долажења до сировине	–	Начин прераде	–	Материјал	–	Начин обраде материјала	–	Производи	
<i>Сџене</i>	–	<i>ломљење</i>	–	<i>џлачање, дробљење</i>	–	<i>мермер</i>	–	<i>резање, клесање</i>	–	<i>скулптуре, сјоменици, ђрађевински материјали</i>
<i>Руде</i>	–	<i>којање</i>	–	<i>џојљење, на високој џемјераџури</i>	–	<i>џвожђе</i>	–	<i>ковање, ливење, иџезање</i>	–	<i>џине, џосуђе, жиџа...“</i>

(Природа IV, 26–27)

Са свим средствима текстуелне кохезије (в. Станојчић–Поповић 2010: 378–390), дати текст описа појма „начин прераде, одн. добијања материјала из сировине“ вероватно би имао форму³:

- [1*] „За сваку сировину људи су открили начин прераде, односно добијања материјала из сировине.

[Сировина] *сџена* [до које се долази] *ломљењем* [се прерађује] у [материјал] *мермер* [од којег се] *резањем и клесањем* [добијају] *скулптуре, сјоменици, ђрађевински материјали...*“

[Сировина] *рудa* [до које се долази] *којањем* [се прерађује] у [материјал] *џвожђе* [од којег се] *ковањем, ливењем, иџезањем* [добијају] *џине, џосуђе, жиџа...*“

3. Физиономија дефиниције: елементи описа, хипонимије и синонимије у дефиницији

5. Иако се све ове лексеме, наведене под (а) и (б), у обичној комуникацији, сигурно налазе у сфери назива за појмове предмета и радњи који нас окружују (уосталом, као и многе дате у табели 1), у контексту уџбеника они не могу имати друкчији карактер него карактер *џермина* (*џерминолоџких фразема*, када су вишечлани). Зато се, када се разматра физиономија дефиниџског / парадефиниџског дискурса и када се одређује степен њене прихватљивости за аперцептивне могућности ученика датог узраста (в. Требјешанин–Лазаревић 2001: 60 и д.), може констатовати да је узорак апсолутно презасићен лексиком терминолошког карактера.

Дата лексика, углавном, покрива појмове које означава тако што се даје у парадефиниџама *оџисној каракџера*, и то – уколико би се опис степено-

³ У примеру из узорка који дајем кохезија „унутрашње структуре текста“, како је назива Кристал, обезбеђена је *смиџаоним оџносима*, који „произлазе из секвенџијалног начина појављивања лексема“, што „би био синтагматски семантички оџнос“ (в. Kristal 1995: 105, 119).

вао – у тексту који је *високо ојисној каракџера*. Типични примери таквих дефиниција могу се видети и само из следећих примера текста што треба да дефинише појмове које покривају термини (1) *природно бојатство*, (2) *сировина* и (3) *угаљ*, а који стоје у семантичкој хијерархији хипонимије (в.: Kristal 1995: 105; Драгићевић 2007: 290–292) са првим чланом (1) као највишим у томе низу, који, дакле, као хипероним укључује следећа два (2), (3), од којих је трећи хипоним другога:

- (1) Као и остала жива бића, човек не може да живи без воде, ваздуха и хране. Међутим, за разлику од других живих бића, човек оно што му је потребно обезбеђује и радом. У току рада он из природе користи воду и ваздух, биљке и животиње, различите руде, угаљ, нафту и плин (гас). Користи и плодно земљиште за гајење биљака. Да би се одморили и рекреирали људи одлазе у пределе где има шума, река, језера. Све су то **природна богатства** јер су драгоцене за човеков живот и рад. (Природа III, 22)
- (2) Поједина природна богатства човек користи као **сировине** за производњу материјала од којих израђује разне предмете. На пример, руде су **сировине** за производњу метала, а дрво – **сировина** за производњу грађевинског материјала, папира, вискозе. (Природа III, 22)
- (3) **Угаљ** је настао од огромних шума које су пре триста милиона година расле на Земљи. Због честих земљотреса неке од њих су утонуле у дубину земље, прекривене песком и стенама. Током милиона година од њих је настао *угаљ*. Научници упозоравају да ће за хиљаду година све резерве *угља* на Земљи бити потрошене. Упозоравају, такође, да је *угаљ* велики загађивач животне средине јер његовим сагоревањем у ваздух одлазе честице чађи и гасови штетни за сва жива бића. (Природа III, 24)

Структура парадефиниције (1) у извесној мери и има физиономију дефиницијског текста која би одговарала познатој Барнбруковој шеми, оној са јасним деловима *definiendum*-а и *definiens*-а (в. Barnbrook 2002 : 163–164). Њен високо дескриптивни део, коме би се чак могли дати епитети *наративној*, и који је *definiens*, повезан је са дефинисаним делом (*definiendum*-ом) познатом конструкцијом са *све њо*, или само анафорском заменицом *њо*:

[*]⁴ ваздух, биљке и животиње, различите руде, угаљ, нафта и плин (гас), плодно земљиште за гајење биљака, шума, река, језера... *Све њо* су **природна богатства**.

– којима се, као морфосинтаксичким средствима текстуелне кохезије, како српска нормативна граматика и констатује, збирно означавају сви субјекти исказани читавим претходним текстом.⁵

⁴ [*] = пример из речника, односно конструисан пример.

⁵ „Ако се субјекат од два или више имена различитих појмова, тј. од једне наредне синтагме пре употребе предиката понови уопштеном, одн. анафорском заменицом: све или то, онда субјектом постају те заменице: Ветар, снег, киша, мразеви и хладноћа – све је то неиздржљиво. – Позориште, биоскопи, седељке, забаве – то је врло забавно... (Стевановић 1984: 129).

6. Са друге стране, структура парадефиниција (2) и (3) је *опис нараћив-ној шийа*, који би у евентуалном трансформу у праву дефиницију имао облике, на пример

(а) типа речничке дефиниције:

- (2) [*]⁶ **Сировина** (је) основни, базични материјал узет из природе који се мора прерадити у процесу производње да би био погодан за потрошњу (Речник српскога језика, МС, Нови Сад, 2007, под **сировина**)
- (3) [*]⁷ **Угаљ** (је) чврсто гориво настало дубоко у земљи распадањем органских, претежно биљних, материја без присуства ваздуха или вештачким путем... (Речник српскога језика, МС, Нови Сад, 2007, под **угаљ**)

или, на пример, типа

(б) енциклопедијске дефиниције:

- (2) [*]⁸ **Сировине** (су) производи узети из природе најчешће у непре-раћеном стању, а служе за даљу прераду (на пример, *руде* су сировине за производњу метала, а *дрво* – сировина за производњу грађевинског материјала, папира и вискозе)...
- (3) [*]⁹ **Угаљ** (је) природно чврсто гориво које се вади из различитих дубина Земљине коре, где се налази покривено седиментним слојевима творећи често велике наслаге...,

– какве су уобичајене не само у почетном пасусу енциклопедијских чланака, него и у уџбеничким текстовима.

7. Наративни елементи присутни у горе датим типичним примерима, као и у свим осталим у овом уџбенику, природно, условљени су функцио-налностилским доменом¹⁰ ових уџбеничких текстова: они су намењени школској популацији првих разреда основне школе, „са дефинисаним узрасним и психолошким границама“, при чему уџбеник „може дати свој допринос развоју пажње *разноврсношћу и интијересантјиношћу* садржаја, *разноврсношћу њред-сђављања* садржаја (подвукао Сл. Ст.)“ (Лазаревић 2001: 60–62), што у оваквим случајевима значи – уношењем и текста у форми наратије (приповедања), која – већ својом дефиницијом – има живе форме (говорног) дискурса, како тај појам у примарном смислу дефинише лингвистика.¹¹

⁶ [*] = пример из речника, односно конструисан пример.

⁷ [*] = пример из речника, односно конструисан пример.

⁸ [*] = пример из речника, односно конструисан пример.

⁹ [*] = пример из речника, односно конструисан пример.

¹⁰ „U procesu nastajanja F-(unkcionalni) stilovi se ne usmjeravaju na mogućeg primaoca, nego na realnog primaoca“... , што резултира „експлицитним ознакама“ текстова који се намењују специфичном читаоцу, а посебно су „karakteristične za naučno-udžbeničke tekstove, i to sa vrlo preciznim podacima (za koju je struku priručnik namijenjen, za koju godinu studija, za koji razred itd.“ (Тошовић 1988: 134–135).

¹¹ Упореди.: „Naime, i 'diskurs' i 'tekst' mogu se koristiti u mnogo širem smislu i po-drazumevati sve jezičke jedinice s odredljivom komunikativnom funkcijom, bilo govornom ili pisanom. Neki naučnici govore o 'govornom i pisanom diskursu', drugi opet o 'govornom

8. За дискурс описане физиономије, онај која има елемената нарације као дела (пластичног, сликовитог) описа, од значаја је и квалитет *јосиујино-сти* у дискурсу учбеника. Тај квалитет се реализује не само дискурсом чији морфосинтаксички састав има једноставне јединице, него и дискурсом који је најприближнији језичком изразу *нејосредне комуникације* личности која тумачи материју (школског) предмета са личношћу која дата тумачења треба да прихвати, са личношћу ученика. Зато је једна од битних тражених особина учбеника и стилизација дискурса учбеника која ће спровести и педагошко-дидактички принцип који подразумева присуство *комјетенћиној одраслој*, дакле – наставника.¹² То се, у ствари, реализује *дијалошком формом* дискурса, као формом која је први елемент сваке конверзације и, у њој – успешне интеракције њених учесника.¹³

У овом конкретном дискурсу изабраног узорка – то се види, пре свега у присуству низа упитних реченица у тексту. Њихов модел је

(а) са типичним почетним упитним заменицама (и њиховим падежним облицима) *шћа, који, -а, -е, какав, -ква, -кво*:

(1) *Шћа* је човеку потребно за живот и рад (Природа IV, 22)

(2) *Које* изворе енергије човек користи (Природа IV, 24);

(б) са типичним почетним прилошко-везничким речима *када, како, за-шћо*:

(3) *Како* се разврставају природна богатства? (Природа IV, 22)

(4) *Како* се прерађују природне сировине? (Природа IV, 26);

(в) са типичним почетним упитним партикулама *да ли*:

(2) *Да ли* се природна богатства могу потрошити? (Природа IV, 23).

И овде су све у функцији успостављања директне (дијалошке) комуникације у којој је резултат или учеников одговор на дати припремљени текст, или (учбеничко) објашњење феномена који се у датом дискурсу обрађује, а који ученик треба да прихвати као јасно дефинисан.

А посебно, у оваквој структури пасуса, присуство „*комјетенћиној одраслој*, дакле – наставника“, како је то горе речено, захтева структура текста описана у т. 4, тј. текста који сам описао као форму дискурса који је (условно) „невербалан“ – без текста са свим елементима који би му обезбеђивали текстуралну кохезију.

и писаном тексту’. У Evropи се термин *tekst-lingvistika* често користи за проучавање језичких принципа који управљају структуром свих облика текста“ (Kristal 1995: 116).

¹² „Основношколски учбеник је књига у коју је уграђена помоћ компетентног одраслог... Учбеник је књига из које ученик може да учи без посредника, самостално и онда када није у школи и када нема комуникацију са наставником. Из те околности и произилази потреба да учбеник буде тако обликован и опремљен да ученик може да оствари ефикасну комуникацију са њим, да његове поруке јасно схвати и прихвати“ (Коцић–Требјешанин 2001: 16).

¹³ Конверзација се сматра „најосновнијим и најуниверзалнијим начином обављања људских послова“ (Kristal 1995: 116), а – *дијалошка форма дискурса обезбеђује се моделом усменој обраћања „говорника-наставника“ „слушаоцу-ученику“ с позивом на учешће у дијалогу у којем ће ученик својом активношћу (али у овом слушају *чишањем* текста) долазити до сазнања која му текст учбеника пружа.*

9. Оваква физиономија дискурса не показује битне промене које би се очекивале са развојем узраста ученика којима је намењена. Наиме, и узорак из уџбеника за II други разред, са библиографским подацима Биљана Требјешанин, Биљана Гачановић, Љиљана Новковић, *Природа и друштво, уџбеник за други разред основне школе*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 1–87, у оним текстовима, на пример, са тематиком којом доминира семантика чије је језгро „саобраћај људи, роба и вести“ (стр. 34–37), такође у групи појмова везаних за човекове животне и радне потребе, како се види из следеће табеле 2:

Табела 2. Термини употребљени у дискурсу дефиниција / парадефиниција (исказа са функцијом дефиниције) у узорку из уџбеника Биљана Требјешанин, Биљана Гачановић, Љиљана Новковић, *Природа и друштво, уџбеник за други разред основне школе*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, стр. 34–37 (Природа II)

ТЕМАТИКА „САОБРАЋАЈ ЉУДИ, РОБА И ВЕСТИ“

Термин / термилошки израз домаће провенијенције (именица / синтагма) <u>апстрактна*</u>	Фреквенција у датом узорку** (код већих бројева +/- 1%)
1. саобраћај	1 + 7
2. путнички саобраћај	1
3. теретни саобраћај	1
4. саобраћајно средство	1 + 6
5. превозно средство	1 + 3
6. копнени саобраћај	1
7. водни саобраћај	1
8. ваздушни саобраћај	1
9. копнени пут	1
10. водни пут	1
11. ваздушни пут	1
12. роба	6
13. вести	6
14. обавештење	3
15. путник / путнички	1 + 4 / 3
16. порука	2
17. информациони саобраћај	2
18. информационо средство	1
* са гледишта перцепције зависне од узраста – све се могу означити као апстрактне	** главни члан термилошког фразема броји се као 1 + NN-примера у узорку

– показује релативно исту густину употребљене терминологије по јединици текста (број лексема / фразема и њихова фреквенција) која је утврђена и у узорку из уџбеника за IV разред.

10. Структура дискурса и у овом узорку уџбеничког дискурса за II разред карактерише се насловима који се у два поглавља састоје од *формално уџбеничке реченице*,¹⁴ чија је стварна функција заправо – функција *међаша*, како га дефинише текстлингвистика¹⁵, док је упитна форма – средство формирања дијалога. Наслови, наиме, као што су:

(1) *Шта и како превозимо* (Природа II, 34);

(2) *Како се њонашамо док се возимо* (Природа II, 36)

– усмеравају *чишачеву њажњу* на дефиницијски дискурс са материјом коју ученици треба да усвоје као опис дјела њиховог актуалног живота у друштвеној заједници којој припадају, да би у трећем поглављу, чији је наслов непотпуна реченица типа номинативног исказа:¹⁶

(3) *Саобраћајна средства* [*која су се употребљавала] *некад* (Природа II, 37)

– пажња била усмерена на опис појма „саобраћај“ у прошлости, при чему се даје само дидактичко-методичко упутство:

(4) *Разгледај* [*на слици] *која су саобраћајна средства људи некада користили за превоз робе и људи, а која за преношење њих*.

(Природа II, 37)

са додатним питањем:

(5) *По чему се ова саобраћајна средства разликују од данашњих?*

(Природа II, 37)

и – простором који ученик треба да попуни својим одговором.

Табела 2 показује употребљену лексику која би се могла схватити као доминантна у дискурсу дефинисања појмова груписаних око три семантичка језгра: (1) „саобраћај људи, роба и вест“, (2) „саобраћајно средство“ и (3) „превозно средство“. Чак, у односу на узорке дискурса уџбеника за IV разред, очигледно је да овај узорак садржи релативно (по јединици текста) већи број употребљених лексема у категорији *аистражних именица* него узорак из уџбеника за IV разред.

11. И овде, анализа овог типичног дискурса указује на то да је у њега уведен и други низ дефиницијских исказа који представљају у ствари – *описне текстове* усмерене на дефинисање три главна појма читавог овог дискурса:

¹⁴ Аутори уџбеника их, зато не обележавају правописним знаком *уџбеничке* (?).

¹⁵ У ширем контексту дефинисања и разграничења појмова „семантичка граница“ и „међа“ у лингвистици, а на примеру текста из лепе књижевности (роман *Пейријин венац* Д. Михаиловића), проф. В. Половина истиче да је *наслов* – „први међаш и спој између менталне структуре једног дјела и читаоца и главни индикатор о значењу дела. Наслов усмерава и изазива читаоцеву пажњу“ (Половина 1999: 199, 225). Нема разлога да се иста констатација не изведе и за наслов у тексту из других функционалних стилова стандардног језика, а то проф. В. Половина и чини дефинишући, у даљем тексту књиге, функцију наслова у новинском жанру, у научним текстовима, као и његове облике. „Наслов је, значи“ – каже она – „један од веома битних елемената макроструктуре дјела“ (Половина 1999: 226).

¹⁶ „Искази су врста комуникативних реченица чије се јединице састоје или од само једне речи, или од ниски речи у којима није могуће, у датоме контексту, са сигурношћу и јасно успоставити синтаксички однос који би имао главне делове (субјекат и предикат) типичне предикатске реченице“ (Станојичић 2010: 296).

(а) на појам „саобраћајна средства“, (б) на појам „превозна средства“ и (в) на појам „информациона средства“. Као и уопште у дефиницијском језику ове врсте уџбеника, и овде је дати дискурс мање дефиниција датих појмова, а више *класификација* одређених појмова са којима се дете среће у животу заједнице и за које треба да веже одређене лексеме као њихове ознаке (в. т. 9). Као што показују типични примери и из овог текста:

- (6) Све оно што служи за превоз људи и робе, као и за преношење вести и обавештења, називамо **саобраћајна средства**. (Природа II, 34)
- (7) Саобраћајна средства која служе за превоз људи и робе називамо **превозна средства**. (Природа II, 34)
- (8) Саобраћајна средства која служе за преношење вести и обавештења називамо **информациона средства**. (Природа II, 35),

– што се физиономије такве (пара)дефиниције тиче, и овде је, као битна карактеристика њиховог семантичко-синтаксичког формирања – присутна реченица у чијем предикату се налази глагол номиновања (*називајући, звајући се*), како смо то утврдили и за друге случајеве, узете из других узорака (в. т. 3–8).

4. Дефиниције са описном структуром (II): дефиницијски дискурс узорка из језичко-књижевних предмета

12. Уџбеник са библиографским подацима Зорана Опачић-Николић – Даница Пантовић, *Прича без краја* – Читанка за четврти разред основне школе, Завод за уџбенике, Београд, 2005, стр. 1–147, у својој целини је збирка књижевноуметничких текстова (читанка), у коју је у врло малом проценту текста интерполиран дискурс (пара)дефиниција. Све су из области књижевности, а на крају књиге дат је попис термина који се у тексту тих дефиниција употребљавају, као и кратка дефиниција значења тих термина.

Табела 3 показује фреквенцију употребљених термина која индицира да је програмска оријентација уџбеника – упознавање ученика са књижевним стваралаштвом и изградња ученикових способности писаног и усменог изражавања.

Табела 3. Термини употребљени (или дати са тумачењем у попису) у дискурсу дефиниција / парадефиниција (исказа са функцијом дефиниције) у уџбенику Зорана Опачић-Николић – Даница Пантовић, *Прича без краја* – Читанка за четврти разред основне школе, Завод за уџбенике, Београд, 2005, стр. 1–147 (Читанка IV)

(а) Термин / термилошки израз домаће провенијенције
(именица)

термин ↓	фреквенција (код већих бројева + / - 1%)	термин ↓	фреквенција (код већих бројева + / - 1%)
1. десетерац	1	18. уметнички доживљај	2
2. песма	46	19. (естетски) доживљај	2
3. јунак	3	20. чин	3
4. лик	20	21. бајка	4
5. личност	3	22. здравица	2
6. машта	2	23. загонетка	2
7. (жаргонски) израз	1	24. народна прича	3
8. порука	1	25. описна песма	3
9. приповедање	3	26. пословица	3
10. описивање	2	27. родољубива песма	2
11. приповедач	3	28. успаванка	2
12. путопис	2	29. шаљива народна прича	2
13. слог	2	30. реч	1
14. књижевно дело	1	31. сликовит израз	2
15. радња (приче)	2	32. писац	1
16. позоришни комад	1	33. приказ	1
17. позорница	1	34. прича	31

(б) Термин / термилошки израз стране провенијенције
(именица/придев)

термин	фреквенција (код већих бројева + / - 1%)	термин	фреквенција (код већих бројева + / - 1%)
35. дијалог	3	50. хумор	2
36. композиција	2	51. комика	2
37. роман	1	52. драма	2

38. фантазија	1	53. епске народне песме	3
39. композиција	2	54. епско дело	2
40. монолог	2	55. легенда	
41. пејзаж	1	56. лирске народне песме	2
42. монолог	1	57. мит	2
43. рима	3	58. стрип	1
44. ритмичност	2	59. сцена	6
45. ритам	1	60. тема	4
46. стих	22	61. строфа	4
47. ремарке	1	62. дидаскалије	1
48. електронско (писмо)	2	63. e-mail	2
49. естетски (доживљај)	2	64. жаргонски израз	1

13. Лексеме дате терминологије, од којих се за многе може сматрати да су само *условни термини* (нпр.: *израз, описивање*) и сами по себи извесна врста *описа* јер су прилагођени способностима ученичке перцепције, најчешће су део *описних* (пара)дефиниција типа:

- (1) Свако уметничко дело носи у себи многе истине, мудрости и са знања о животу и људској природи. Обично их називамо **порукама**. Уживајући у књижевном делу и размишљајући о њему, ми те *поруке* усвајамо. (Читанка IV, 7)
- (2) Песма у којој се изражава љубав према отаџбини и свему што отаџбину чини (људима, обичајима, култури и језику) назива се **родољубива песма**. (Читанка IV, 16)
- (3) **Епско дело** је књижевно дело у којем се занимљиво приповеда о ликовима који учествују у некој радњи. Обимно је зато што се приповедач труди да казивање буде што детаљније. Може бити прозно (бајка, прича, роман) или у стиху (епска песма). (Читанка IV, 76)
- (4) Писац може за **лик** своје приче узети личност из свакодневног живота или историје. У књижевном делу **лик** може бити сличан, али и другачији од **личности** у животу. (Читанка IV, 68)

То значи да су део текста којим се обично мање *дефинише*, а више врши *класификовање* појмова под дотичним називима (терминима),¹⁷ као и то да је, што се физиономије такве (пара)дефиниције тиче – најчешће у њиховом формирању присутна реченица у чијем предикату се налази глагол номиновања (*звати се, називати* и сл.). Другим речима, *форма реме* најчешће се карактерише употребом глагола номиновања: *звати, називати*, и то првога у (1) форми безличне констукције, као у типичном примеру:

¹⁷ Класификовање се врши и у семантичком (в. Kristal 1995: 104–105, посебно – делови са дефинисањем „семантичких поља“ и „смисаоних односа“) и у психолингвистичком смислу (в. Лазаревић 2001: 91).

- (1) Реч у реченици којом је означена радња коју врши субјекат *зове се* ПРЕДИКАТ. Одређујемо га питањем: шта субјекат ради? (Читанка III, 9),

и другога у (2) форми инклузивног 1. лица множине, као у типичном примеру:

- (2) Писца који пише само песме *називамо* – песник. (Читанка III, 9).
– Кад материју користимо за израду предмета, *називамо* је материјал. (Природа III, 98),

што показује да је реч о устаљеном стилу уџбеничке литературе у основној школи српског језичког ареала.

5. Номинализација и лексика у њеној сфери

14. Ипак, у горњем поређењу узорака дефиницијског дискурса упадљива је и разлика у стилским обележјима (1) текста из природно-друштвеног предмета и (2) текста из језичко-књижевног предмета. Први је, наиме, типичнији по заступљеним цртама информативног функционалностилског карактера. У њему је карактеристична информативна усмереност са изразитим когнитивним карактером. Његова карактеристика су уопштене реченице, чији је развијен облик и присуство (морфо)синтаксичких јединица које резултирају, осим из процеса кондензације и декомпозиције, и из процеса номинализације (в. Pranjковић 1996: 519–520).

И М. Радовановић, констатујући трендове номинализације (и декомпозиције) у савременим европским језицима, истиче да се ти феномени нарочито јављају „у тзв. специјалним функционалним стилевима језичког стандарда, тј. у оним његовим улогама када овај функционише као инструмент интелектуализованих, а, по тематици, релативно уопштених и апстрактних домена језичке употребе,¹⁸ што се доказује анализом дискурса и ових конкретних уџбеника.

Подразумевајући под термином *номинализација* два значења: (1) творбено: „образовање именице од неке друге врсте речи“ (Кристал 1995: 91, 426) и (2) синтаксичко: „претварање вербалних, глаголских структура у номиналне, именичке“ (Пипер 2005: 555), констатуваћемо да, баш у томе контексту, пада у очи да дефиницијски дискурс узорка из текста Природа IV, који се састоји само од шематског приказа у којем имамо само *номинавање* појмова које долази после уводне (граматички пуне) реченице, дакле – типа који је описан у т. 4 – садржи концентрацију именица из творбено-семантичке категорије *ілаіолских именица*, које већ по дефиницији представљају лексику чији је дејотат „радња“, дакле – оно исто што је семантичка вредност *ілаіола* као класе речи.¹⁹ По томе, овакав исказ је сигурно и у сфери оне *номинализације* коју

¹⁸ М. Радовановић у поглављу под насловом *О «кондензацији реченице» као језичком іосіуіуку*, у: Радовановић 1990: 54 и Радовановић 1978: 73, посебно истиче језичку чињеницу постојања *девербайивне именице* као једног од средстава реченичне кондензације, даље излаже читав систем (предлошко-падежних и других) структура чији је конституент *ілаіолска именица* са временским и каузалним значењима, а даље – и са многим другим значењима (в. стр. 99–127, 127–144).

¹⁹ Александар Белић у својој *Ойшійој лінівисііци* говори о „узајамности глаголске и именичке речи“ и, посебно у томе са компаративно-историјског аспекта, о

лингвистика дефинише као трансформацију глаголских конструкција у именске (в. Pranjković 521), а која је битан чинилац изградње концизности дефиницијског дискурса, што би требало да буде једна од карактеристика уџбеничког језика уопште. Номинализацијом се износи информација кључна за разумевање читавог контекста, а осим тога она представља синтаксички процес којим се омогућује економичност дискурса. Њено главно формално средство је *глаголска именица*, па би трансформ такве конструкције могао бити представљен формулом:

- (1) „За сваку сировину људи су открили начин прераде, односно добијања материјала из сировине.

сшене – ломљење – йлачање, – мермер – резање, – *скулийшуре*

↓ ↑

- (*) „За сваку сировину људи су открили начин прераде, односно добијања материјала из сировине: *сшене* [се] доме [и] йлачају [чиме се добија] *мермер* [који се] реже [у] *скулийшуре*

Девербативне именице – каже с правом М. Радовановић – „представљају највиши степен номинализовања исказа“ (Радовановић 1990: 15–16), па су као такве чиниоци формирања концизне физиономије дате дефиниције.

15. Осим тога, у датоме узорку, физиономија посматраног пасуса као текстуелне јединице обележена је и елементима *йарцелације*. „Парцелисани могу бити и лексеме, и синтагме, и зависне реченице...“ (Пипер 2005: 565–566), а у категоријама нивоа синтагме и реченице једна од најкарактеристичнијих форми парцелата је комуникативна реченица без предиката, без личног глаголског облика, као управног члана предикатске синтагме. Тако, у датоме примеру из узорка, уводна реченица дефиницијског дискурса „За сваку сировину људи су открили начин прераде, односно добијања материјала из сировине“ обезбеђује асоцирање предиката са личним глаголским обликом за конституенте претпостављене пуне реченице, а који су у датом тексту употребљени без личног глаголског облика.

Свакако, поређење и само два примера исказа као што су:

(1) Нафта није само извор енергије већ и сировина за <i>добиање</i> различитих материјала...	(2) Кисело млеко, јогурт и кефир се добијају <i>када се</i> млеку <i>догају</i> одређене врсте бактерија...

(Природа IV, 26),

где у примеру (1) налазимо синтагму са глаголском именицом (*добиање*), а у примеру (2) зависну клаузу са личним глаголским обликом (*када се млеку догају*), каква се најчешће употребљава у свакодневном комуникативном језику, дакле, различите синтаксичке структуре са истом семантиком „процес“ – указује на физиономију дискурса за коју се може рећи да је разноврсна у формама језичког израза и као таква у складу са дидактичко-методичким препорукама,

постанку *глаголских именица* изведених од глагола претварањем глаголске речи у именску „тима што је глаголска реч, ослободивши се од временског момента, добила особине условно реализоване самосталне речи“ (Белић 1998: 70) – именице. О тој семантичкој истоветности (глагола и глаголске именице), уосталом, и школска граматика каже: „*Глаголске именице* су изведене именице чија је мотивна реч глагол, а означавају исто што и инфинитив глагола – радње, стања или збивања...“ (Станојичић 2010: 223).

посебно у аспекту комбиновања тзв. научног језика са (свакодневним) комуникативним језиком.²⁰

Наиме, експеримент трансформације показао би да се оба исказа могу употребити и у потпуно једнакој форми кад је реч о синтагмама са лексиком у сфери значења „процес“:

(а) структура са гл. именицом

(1) Нафта није само извор енергије већ и сировина <i>за добијање</i> различитих материјала...	(2) Кисело млеко, јогурт и кефир се добијају <i>додавањем</i> одређене врсте бактерија [млеку] ...

(Природа IV, 26),

[*]²¹

са правцем трансформа: ↓↑

(б) структура са клаузом (личним гл. обликом)

(1) Нафта није само извор енергије већ и сировина од које се <i>добијају</i> различити материјали...	(2) Кисело млеко, јогурт и кефир се добијају <i>када се млеку догају</i> одређене врсте бактерија...

([*]²²

(Природа IV, 26)

16. Сличан модел номинализације може се приказати на другим лексемама из сфере именица, сада – за разлику од условних (в. т. 3) – и правих термина чије је језгро семантика „процес“. У узорку дефиницијског дискурса уџбеничког текста Природа IV, који дефинише привредне односе у Србији, појам „људски рад“ означен је термилошком лексемом *делатносћ*, уз коју се стављају атрибуту који њено значење спецификују у смислу (уже) области у којој се те делатности врше. Наиме, описна дефиниција дата је под насловом „*Делатносћ* људи у Србији, на пример:

- (1) Којим ће се *делатносћима* људи на некој територији бавити зависи од природних богатстава, као и од климе. У Србији постоје разноврсна природна богатства, а и клима је у појединим деловима различита. То су и разлози због којих се људи у различитим деловима Србије баве различитим *делатносћима*. (Природа IV, 72)

У наслову и у датом сасвим кратком пасусу из узорка дискурса, који треба да буде дефиниција појма „људски рад“, види се да је термин *делатносћ* употребљен 3 пута, а онда се у још краћим пасусима појављује још 6 пута, од чега

²⁰ „Посебни захтеви односе се на складно и целисходно уклапање свакодневног комуникативног језика... и језика одговарајуће научне области... Кад се пише уџбеник, треба водити рачуна о степену заступљености специфичног научног језика..., али такође и о природи и количини експликативног језика који се користи не само за објашњења већ и за давање упутстава и налога... Одређена употреба комуникативног језика је увек нужна“ (Гашић-Павишић 2001: 159).

²¹ [*] = конструисани облик.

²² [*] = конструисани облик.

– у тексту описне дефиниције, у синтагмама које су термилошки фрази за спецификавање појма „делатност“, са атрибутима спецификавања уз управни именички члан синтагме – још 4 пута:

- (2) *Пољопривредна делатност* обухвата све послове повезане са гајењем: ● ратарских и повртарских биљака и воћака; ● стоке, живине, риба и пчела.
- (3) *Индустријска делатност* обухвата послове продаје и куповине различитих врста робе.
- (4) *Трговинска делатност* обухвата послове прераде различитих сировина.
- (5) *Саобраћајна делатност* обухвата послове превоза људи и робе, као и преноса информација различитим средствима.

– тексту дидактичко-методичког апарата – још 2 пута:

- (6) Користећи карту и табелу са описом различитих *делатности*, напиши у којим се деловима Србије становници претежно баве следећим *делатностима*: (Природа IV, 73)

Са гледишта физиономије дефиницијског дискурса текст свих ових примера је описног карактера. Термини (термински фраземи) *пољопривредна делатност*, *индустријска делатност*, *трговинска делатност*, *саобраћајна делатност* као речи које покривају појмове стављени су у почетак пасуса и у почетак реченице, што је у оквирима дидактичко-методичких захтева по којима „прве реченице у пасусу треба да носе ударно значење, а прве речи у реченици треба да буду најинформативније“ (Гашић-Павишић 2001: 160). С обзиром на то да се сам управни члан терминске синтагме (именица *делатност*), сâм и са различитим атрибутима, који појам спецификују (*пољопривредна*, *индустријска*, *трговинска*, *саобраћајна*), у краткој тексту, појављује са високом фреквенцијом од чак 6 пута – чини да се и овде може констатовати да је задовољен захтев да при писању уџбеника „треба настојати да се нови термин више пута понови у разним контекстима, а да се речи које нису носиоци значења употребљавају онолико колико је потребно да би се омогућило схватање значења“ (Гашић-Павишић 2001: 161).

17. И овде се квалитет *јосиујности* (в. т. 8), односно квалитет лексичке *усиљености*, видљив у целокупном дискурсу узорака²³, реализује дефиницијским / парадeфиницијским дискурсом чији морфосинтаксички састав има једноставне јединице, оне које су највише прилагођене перцептивним способностима слушаца (читалаца) у ученичкој популацији.

У узорцима из уџбеника *Природа IV* сасвим је видљив и дискурс типа *нейосредне комуникације*, дакле типа дискурса који имплицира елеменат обавезног присуства *комјетенентној одраслој* (Коцић – Требјешанин 2001: 16) и који се реализује *дијалошким формом* дискурса, какву смо описали напред,

²³ Видљив, дакле, и на најобичнијем примеру употребе појединих лексема као што су, на пример, лексеме *сај* и *час*: дати дискурс позајмљеницу *сај*, с њеним значењем „двадесетчетврти део дана“ – која у целини српског стандардног језика има и свој синоним *час* – узима као *термин* за јединицу времена. За појам „справа која показује који је *сај* и *минути* у току *дана*“ употребљава домаћу именицу *часовник*, изведену од именице *час*, а не именицу *сај*, која је у говорном језику просечног говорника наше средине уобичајенија са наведеним значењем предмета, справе.

у примерима који се наводе у т. 8. Али је видљив и дискурс са елементима *нарације*, онај који налазимо у текстовима са дескрипцијом појмова, какве наводим у т. 5, као што је видљив и дискурс са елементима *номинализације*, чије типичне примере наводим у т. 14–15. Целокупни текст из уџбеника *Чийанка IV*, који је узет за узорак, има и нешто више јединица текста са особинама дефиницијског дискурса, при чему су и оне и са преовлађујућим елементима *нарације*, какве видимо у типским примерима које наводим у т. 12.

6. Закључак

18. (1) Закључне констатације указивале би на исходе у овом раду примењеног метода анализе уџбеничке реализације општег језика. Од њих би први вероватно био у томе да је аксиоматску поставку о томе да је уџбеник, као *писани њекст у комуникацији*, најзначајнији као један од темеља језичке комуникације у систему преношења знања, и да је од фундаменталног значаја у реализацији оне функције сваког језика која се у лингвистици дефинише као кумулативна – увек треба допунити и констатацијом да уџбеник то своје место у процесу наставе дели са *усменом комуникацијом* у преношењу знања. На ту чињеницу сигурно указује структура дискурса и у њој најчешће – дијалогска форма дискурса, која обезбеђује присуство модела *усменој обраћања* „говорника-наставника“ „слушаоцу-ученику“ с позивом на учешће у дијалогу у којем ће ученик својом активношћу (али у овом случају *чињањем* текста) долазити до сазнања која му текст уџбеника пружа.

(2) И горе изложени сегмент резултата истраживања дефиницијског дискурса, односно дискурса који има условне карактеристике дефиниције (а за који сам ја узео, такође условни, термин – *џарадефиниција*), показује да је то, у суштини, *дискурс описи и класификације њојмова* у одређене номенклатурне системе. Из те чињенице проистичу и *језичке специфичности уџбеника као жанра*. Јер – у датој функцији, зависно од адресата (па, према томе, зависно од нивоа знања које се презентује, степена у школовању и др.) очито је да се језик уџбеника карактерише структуром која је комбинација *свакодневной комуникативној језика* са дискурсом у којем знатан део припада *џерминологији*, односно *фразеологији њосебних области* које се изучавају у образовним институцијама. То свакако – како каже Д. Плут – захтева и ауторово „моделовање текста према адресату“, јер је „сваки текст... некоме упућен“, „сваки текст је дијалогичан јер је упућен некоме“, па су према адресату „одмерени и тежина, и апстрактност, и стил писања, мотиви, конкретне технике писања и сл.“ (Плут 2003: 229). Дискурс тако формиран карактерише се својом *физиономијом* а она, како лингвистичка истраживања показују, има низ *језичких елемената* који је обележавају као *специфичну* али и довољно *блиску свакодневном језичком изразу*, што је један од неопходних битних комуникацијских квалитета у дискурсу основношколских уџбеника.

ЛИТЕРАТУРА

Barnbrook 2002: Geoff Barnbrook, *Defining Language – A local grammar of definition sentences*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.

- Белић 1998: Александар Белић, *Општа лингвистика*, Завод за уџбенике, Београд.
- Гашић-Павишић 2001: Слободанка Гашић-Павишић, *Језик уџбеника*, у: Б. Требјешанин – Д. Лазаревић, *Савремени основношколски уџбеник*, Завод за уџбенике, Београд.
- Драгићевић 2007: Рајна Драгићевић, *Лексиколоџија српског језика*, Завод за уџбенике, Београд.
- Коцић-Требјешанин 2001: Љ. Коцић – Б. Требјешанин, *Основношколски уџбеник као предмет разматрања*, у: Б. Требјешанин – Д. Лазаревић, *Савремени основношколски уџбеник*, Завод за уџбенике, Београд.
- Kristal 1995: Devid Kristal, *Kembrička enciklopedija jezika*, Nolit, Beograd.
- Лазаревић 2001: Д. Лазаревић, *Формирање система појмова, развој појмовног мишљења и уџбеник*, у: Б. Требјешанин – Д. Лазаревић *Савремени основношколски уџбеник – теоријско-методолошке основе*, Завод за уџбенике, Београд.
- Lyons 1990: John Lyons, *Semantics*, 2, Cambridge University Press, Cambridge.
- Пипер 2005: Предраг Пипер и др., *Синтакса српског језика: једноставна реченица*, Београдска књига – Матица српска, Београд – Нови Сад.
- Плут 2003: Д. Плут, *Уџбеник као културно-јојорни систем*, Завод за уџбенике, Институт за психологију, Београд.
- Половина 1999: Vesna Polovina, *Semantika i tekstlingvistika*, Beograd.
- Pranjковић 1996: Ivo Pranjковић, *Funkcionalni stilovi i sintaksa*, Filološki fakultet, Zagreb.
- Радовановић 1978: Milorad Radovanović, *Imenica u funkciji kondenzatora*, Matica srpska, Novi Sad.
- Радовановић 1990: Милорад Радовановић, *Сјиси из синтаксе и семантике*, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад.
- Речник српског језика*, Матица српска, Нови Сад, 2007.
- Станојчић 2010: Живојин Станојчић, *Грамађика српског књижевног језика*, Креативни центар, Београд.
- Станојчић-Поповић 2010: Живојин Станојчић – Љубомир Поповић, *Грамађика српског језика*, Завод за уџбенике, Београд, 2010.
- Стевановић 1984: Михаило Стевановић, *Савремени српскохрватски језик*, II, Научна књига, Београд.
- Тошовић 1988: Branko Tošović, *Funkcionalni stilovi*, Svjetlost, Sarajevo.
- Требјешанин-Лазаревић 2001: Б. Требјешанин – Д. Лазаревић, *Савремени основношколски уџбеник – теоријско-методолошке основе*, Завод за уџбенике, Београд.

ИЗВОРИ

- Природа II: Биљана Требјешанин, Биљана Гачановић, Љиљана Новковић, *Природа и друштво, уџбеник за други разред основне школе*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, 1–87.
- Природа III: Биљана Требјешанин, Биљана Гачановић, Љиљана Новковић, *Природа и друштво, уџбеник за трећи разред основне школе*, Друго издање, Завод за уџбенике, Београд, 2006, 1–87.
- Природа IV: Биљана Требјешанин, Биљана Гачановић, Љиљана Новковић, *Природа и друштво, уџбеник за четврти разред основне школе*, Друго издање, Завод за уџбенике, Београд, 2007, 1–111.

Читанка III: Вук Милатовић, *Читанка за 3. разред разред основне школе*, Завод за уџбенике, Београд, 2006, стр. 1–167.

Читанка IV: Зорана Опачић-Николић – Даница Пантовић, *Прича без краја* – Читанка за четврти разред основне школе, Завод за уџбенике, Београд, 2005, 1–147.

S u m m a r y

Slavko Stanojčić

DISCOURSE OF THE DESCRIPTION FUNCTIONING AS DEFINITION

Paper brings the results of author's analysis of several elementary school textbook discourse samples in natural and social sciences and Serbian language subjects. Author gives the main attention to interpretation of nature and form of the description functioning as definition, for which he uses the term *paradefinition*, and which – because it is adapted to (primary school) students' age – differs from the *definition* fully deserving its term.